

*History of Bulgarian Language and Bulgarian Alphabet
История на българския език и българската азбука*

ЗА ДИАЛЕКТНОТО ЕДИНСТВО И ЕДИН ОТ ОПИТИТЕ ЗА ПРЕКОДИФИКАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Ана Кочева

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН

Резюме. Българският диалектен език днес, поради промени от извънезиков характер, се открива както във, така и извън държавните граници на Р България в трите историко-географски области: Мизия, Тракия и Македония. Поради невъзможността България да постигне националното си обединение през XX в. и поради наложената емиграция на населението в миналото след различни войни българският език отчита рекорден брой на опити за писмено-регионални кодификации – шест, а една от тях е вардарско-македонската.

Keywords: dialectal unity; re-codification; pluricentrism; standard Bulgarian

Българският диалектен език днес, поради промени от извънезиков характер, се открива както във, така и извън държавните граници на Р България в трите историко-географски области: Мизия, Тракия и Македония (вж. Карта на диалектната делитба на българския език, 2014). Той има оригинална самобитност: през IX в. е класически славянски език, а сега – екзотичен балкански език, характеризиращ се при **имената** вече с безпадежност, с богато членуване, с аналитично образуване на степените за сравнение, с удвояване на допълнението и др.; при **глагола** – със заместване на инфинитива с **да**-конструкция, с аналитично образуване на бъдеще време с частици и др. Тези граматични черти (с незначителни изключения) са характерни за **всички** диалекти и върху тях се изгражда спецификата на българския език като **единствен славянобалкански език в света**. Тази характеристика е потвърдена и от стотици чуждестранни изследователи.

В областта на фонетиката и лексиката обаче разликите между диалектите са по-съществени и върху тях преди всичко се извършва диалектната делитба.

Тук се прави специална разлика между държавна територия, заключена в политическите граници на страната, и езиков континуум. Българската държавна територия е претърпяла многократни корекции, докато придобие настоящия си вид; в резултат на войните, водени в края на XIX и през XX в., тя

е намалена силно, като **7 части** остават извън държавните граници, поради което историко-географската територия е по-голяма от държавната.

– **Северна Добруджа**, с главни центрове Кюстенджа (сега Констанца) и Мангалия, е получена от Румъния през 1878 г.

– **Поморавието** е отнето от България през 1878 г. В езиково отношение моравските говори влизат в състава на крайните северозападни български говори.

– **Западните покрайнини** (с главни градове Босилеград и Цариброд). В Западните покрайнини диалектите са продължение на ареала от сегашната територия на българската държава: царибродският – от Западнософийско и Годечко; босилеградският – от Кюстендилско.

– **Вардарска Македония**. След Балканските войни от 1913 г. тя влиза в състава на Кралство на сърби, хървати и словенци, след I световна война е част от Кралска Югославия под името Вардарска бановина, а след II световна война е една от съюзните републики в рамките на СФРЮ. След разпада ѝ през 1990 г. Македония става самостоятелна република. Официалната езикова политика на България и до ден-днешен определя т.нар. македонски книжовен език като една от писмено-регионалните норми на български.

– **Егейска (Беломорска) Македония** след 1913 г. и до днес е в пределите на Гърция. Тук се намира и *солунският говор*, който е най-представителният и най-архаичният югоизточнобългарски диалект от запаदनорупски тип.

– **Западна Тракия** е в днешна Гърция след Ньойския договор от 1919 г. В езиково отношение говорите около Ксанти, Гюмюрджина и Караагач са тракийски. Автохтонните тракийски диалекти са близки до родопските, но не са толкова архаични – те отразяват по-късен етап от тяхното общо развитие.

– **Източна (Одринска) Тракия** след 1913 г. окончателно остава в пределите на Турция. Тези източнорупски говори са два вида: странджански и тракийски. Странджанският – на север в българската част на Странджа и на юг – в турската. Насилствено изселените носители на южностранджанските говори след войните на Балканите днес живеят на различни места в Източна България.

Българският език, поради невъзможността България да постигне националното си обединение през XX в. и поради наложената емиграция на населението в миналото след различни войни, отчита рекорден брой на опити за писмено-регионални кодификации – шест. „Плурицентричен език“ е език с повече от една писмена норма (Kocheva & Kochev, 2017). От тях три са в Гърция: „абecedарният“ опит от 1925 г., „егейско-македонският“ от 1953 г. и „помашкият“ от 1995 – 1996 г. Една кодификация (независимо от книжовнобългарската) е извършена в унгарски (станал след това румънски) Банат. Една кодификация през 30-те години на XX в. се извършва в Съветска Украйна, а след края на Втората световна война и в Р Македония (бивша Титова Югославия). От тези шест кодификации три (две в Гърция – „абecedарската“ и „помашката“, и една в Банат) са извършени въз основа на диалекти

и три (в Егейската част на Гърция, в Р Македония и в Украйна) – на базата на книжовния български език. В последните три случая всъщност не става дума за първична кодификация, а за повторна **кодификация**, т.е. за (пре)кодифициране на вече създаден (още през Възраждането) и дълго използван книжовен български език. Диалектните (или по-широко, регионалните) особености в скопския вариант са допълнително наслагвани след това, за да се създаде измамното впечатление, че „кодификацията“ е извършена върху някаква диалектна база, т.е. да се представи процесът като „нормален“, какъвто е при възникването на книжовните форми на другите естествени езици. Това прекодифициране бихме определили като „кодификация на кодификацията“. Акцент тук ще поставим върху:

Вардарско-македонската прекодификация

Съвременният книжовен език в Македония има за основа многовековно развилия се книжовен български език, започнал от Златния IX в. на Симонова България и достигнал до днес. Над българския език в Македония допълнително са наслагвани някои по-типични регионални особености, колкото да видоизменят донякъде първоначалния му облик. Множеството лексикални сърбизми в административния, публицистичния и научния стил при прекодификацията са нормално заети чуждици, т.е. подобни елементи се откриват и във всеки друг език по света. Допълнителното наслагване на регионализмите при скопското прекодифициране подлъга световната (в това число и българската) славистика да се търси диалектна база на идиома в Македония, в която се прави опит да се потърсят западнобългарски особености.

Първата езикова комисия в Македония през 1944 г. всъщност е извършила това, което преди нея през 1903 г. е направил Кр. Мисирков в брошурата си „За македонските работи“ – **частично и много бързо е деструктурирала съществуващия български книжовен език**. Така както у Кр. Мисирков чрез допълнителната стилизация прозира българската книжовна норма, така и в речта на всеки един от Комисията тя проличава изключително ярко. Ето и няколко извадки от народния български език с отделни западни черти на участниците в конференцията, признаващи искрено, че до този момент не е имало никакъв книжовен македонски език, камо ли история на езика; че трябва да се внимава повече, за да не бъдат допуснати политически грешки по отношение на Сърбия и на федерацията; че възрожденците всъщност са писали на тогавашния български книжовен език; че е необходимо да се мисли за общ югославски език (?!); че наречieto – основа на книжовния език, трябва тепърва да се разбере с изнасяне на реферати, и т.н.

а) Е. Попандонов: *„Ние требе денеска да ги положиме основите на нашата писменост и на нашата книжевност, установаејки македонска азбука и македонски литературен јазик...разбира се да вклучиме и интересите на целата заедница во која се наоѓаме, интересите на федеративна и демо-*

кратска Југославија. Јас од това место сакам да ве поканам да викнеме: „Да е жив Тито“ (викане Да е жив). „Да е жива Комунистическата партия... (Да е жива!)“ (стр. 1 – 2).

б) Р. Зографски: „Според мене, по-арно да направиме некоја граматичка грешка, отколку да направиме некоја политичка грешка“ (стр. 29).

в) Бл. Конески: „Ако ја земеме српската кирилица, пак нашиот јазик ќе си остане македонски. Па ништо пак нема да се допринесе ако сакаме и со азбуката да подцъртаме разликата меѓу нас и сѐрбите“ (стр. 29 – 30).

д) В. Илиев: „Ништо не ни пречи, никакви чувства не ни пречат од братската сѐрпска азбука да земеме љ и њ“ (стр. 36).

е) Г. Киселинов: „Литературниот јазик го прават литераторите и журналистите, а филолозите имат само да установаат формите на јазикот. Ама денеска ако сакаме да земеме едно наречје од нашиот јазик како литературен јазик, немаме време да чекаме да се прави тој јазик. Ние сме исправени пред вопросот да имаме литературен јазик, а немаме време и не можеме да чекаме тој јазик да го направат поети, книжевници и журналисти“ (стр. 3).

ж) Круме Тошески: „Најубаво ќе биде, ако можеме да најдеме нешто средно, може не много научно, ама со мера и практично“ (стр. 35).

з) Бл. Конески: „Се рече централното наречје да се земе како основа за македонскиот литературен јазик. Јас сметам дека това наречје треба да се објасни, ако се не определи географски каде се говори това наречје. Јас сметам оти не може да се определи нито по ж (јусот), нито по Ъ (ер голем). Затова предлагам еден реферат да се изнесе за главните особености на това наречје. Без това не можеме да го определиме“ (стр. 22 – 23).

Новият „език“, в крайна сметка, не е по-различен от стария, станал негова база. Този извод е в хармония със заключението на световноизвестния балканист Г. Вайганд, написал специална глава по въпроса и озаглавил я съвсем точно „Македонският български език“ в именития си труд за Македония:

„Която и област на езика да разгледаме, става напълно ясно, че имаме работа с български, а не със сръбски език. Всичките опити на сръбските шовинисти да представят македонския език като сръбски диалект или като смесен език с неопределен характер, са безплодни.“ (Weigand, 1942).

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Kochnev, I. & Kocheva, A. (2017). On the recodification and pluricentrism of standard Bulgarian. *Linguistique balkanique*, LVI, 2, с. 121 – 135.
- Karta. (2014). *Map of the dialect of the Bulgarian language* (collective). Sofia [Карта. (2014). Карта на диалектната делитба на българския език (колектив). София].

- Risteski, St. (2000). *Stenographic notes from the first language commission*. Skopje. [Ристески, Ст. (2000). *Стенографски белешки од првата јазична комисија*. Факсимил. Скопје].
- Weigand, G. (1942). *Ethnography of Macedonia*. Leipzig [Вайганд, Г. (1942). *Етнографија на Македонија* (превод от немския труд *Ethnographie von Makedonien*). Leipzig].

ABOUT THE DIALECTAL UNITY AND ONE OF THE EXPERIMENTS FOR RE-CODIFICATION OF BULGARIAN LANGUAGE

Abstract. The Bulgarian dialectal language today, due to changes of an extra-linguistic nature, is found both inside and outside the state borders of the Republic of Bulgaria in the three historical geographic areas: Moesia, Thrace and Macedonia. Due to the impossibility for Bulgaria to achieve its national reunification in the twentieth century and due to the imposed emigration of the population in the past after various wars, the Bulgarian language has a record number of attempts for writing-regional codifications - six, one of them being the Vardar-Macedonian one.

✉ **Dr. Ana Kocheva, Assoc. Prof.**

Department for Bulgarian Dialectology and Linguistic Geography
Institute for Bulgarian Language
Bulgarian Academy of Sciences
52, Shipchenski prohod, bl. 17
Sofia, Bulgaria
E-mail: anak@abv.bg